

De invloed van interne partijfactoren op partijvernieuwing : een verkennende analyse

Tom VERSTRAETE

Assistent aan de Vakgroep Politieke Wetenschappen van de Universiteit Gent

I. Inleiding

Partijvernieuwing of partijverandering lijkt de trend van de laatste jaren te zijn. Elke zichzelf respecterende partij heeft sinds de verkiezingen van 1991 een of andere verandering ondergaan. Duidlijkste voorbeelden zijn de omvorming van PVV naar VLD in 1992; de SP die zich ontbolstert tot SP.A en de stichting van de CD&V in 2001. Ook aan de andere kant van de taalgrens heeft men niet stilgezeten. De PSC veranderde in CDH, de PRL in MR. Daarnaast zijn er nog tal van organisatorische en ideologische veranderingen binnen de andere politieke partijen in België. De opeenstapeling van partijveranderingen lijkt op het eerste zicht uniek. Toch is dit geen volledig nieuw fenomeen. Eén van de grootste partijvernieuwingen uit de Belgische naoorlogse geschiedenis gebeurde reeds in 1961, toen de Liberale partij zich onder impuls van Omer Vanaudenhove openstelde voor de katholieken en de PVV geboren werd. Bovendien is partijvernieuwing niet beperkt gebleven tot België. Denk bijvoorbeeld aan de catharsis die het Nederlandse CDA onderging tijdens haar oppositieuur of het ontstaan van New Labour in Groot-Brittannië.

Dergelijke gebeurtenissen roepen meteen een aantal vragen op. Wat verandert er precies bij de partijen? Is het louter een naamsverandering, of een verandering van programma, personeel, statuten, ... In deze bijdrage gaan we hier niet dieper op in. Wij concentreren ons op een andere vraag: waarom veranderen politieke partijen, welke factoren stimuleren partijveranderingen? Hierbij zullen we vooral aandacht hebben voor de interne partijfactoren.

Onze bijdrage bestaat uit drie grote delen. In het eerste deel onderzoeken we kort wat precies verstaan wordt onder partijverandering. Het tweede deel spitst zich toe op de factoren die partijveranderingen beïnvloeden. In het derde deel ten slotte zullen we dieper ingaan op de rol van de interne partijfactoren.

Zoals in de titel staat, gaat het hier om een verkennende analyse. We proberen een overzicht te geven van wat er in de literatuur allemaal gezegd is over de interne factoren. Het is dus eerder een theoretische bijdrage waarin we op zoek gaan naar de redenen voor partijverandering. Het is geenszins onze bedoeling om hier een volledig geoperationaliseerd onderzoeksmodel te presenteren of de resultaten van een concreet onderzoek naar voor te brengen.

II. Begrippen en definities

Vooraleer we op zoek kunnen gaan naar de invloed van de interne partijfactoren op partijvernieuwing, moeten we eerst enkele begrippen verduidelijken. In dit eerste deel gaan we dan ook op zoek naar wat er in de literatuur bedoeld wordt met partijverandering.

A. Partijsysteemverandering

Wanneer we de veranderingen bij de politieke partijen bestuderen, moeten we volgens verschillende auteurs¹ een duidelijk onderscheid maken tussen *party change* en *party system change*. Laten we eerst partysysteemveranderingen onder de loep nemen.

In zijn boek 'Parties and party systems' definieert Sartori partysystemen als volgt: «(i) the system displays properties that do not belong to a separate consideration of its component elements and (ii) the system results from, and consists of, the patterned interactions of its component parts, thereby implying that such interactions provide the boundaries, or at least the boundedness, of the system.»²

Andere auteurs zijn het er mee eens dat een partysysteem meer moet zijn dan de som van de verschillende delen (partijen). Pennings stelt «party systems may be defined as structures of party competition and cooperation.»³

Meteen merken we een eerste onderscheid tussen partijen an sich en partysystemen. Partijen vormen een deel van het partysysteem. Het is precies de interactie tussen de verschillende partijen die het systeem vormt. Belangrijke elementen van partysystemen zijn het aantal partijen, fractionalisatie, fragmentatie, de aanwezigheid van breuklijnen, de situering van de partijen op de links-rechtsschaal,... Aan de hand van de aan- of afwezigheid van bovenstaande elementen kunnen de verschillende types partysystemen gecatalogeerd worden. Eens de verschillende types opgesteld zijn, wordt het makkelijker om na te gaan of een partysysteem geëvolueerd is van het ene type naar het andere, en dus om partysysteemveranderingen te gaan onderzoeken.

«Party system change may be defined as an enduring change in the inter-party relationships that both results from and affects the competition and cooperation between political parties»⁴ Volgens Pennings kunnen partysysteemveranderingen veroorzaakt worden door veel factoren (economische veranderingen, maatschap-

¹ PENNINGS, P. & LANE, J. *Comparing Party System Change*, London, Pinter, 1999, p.2-8.

MAIR, P. *Party system change*, Oxford, Oxford University Press, 1997, p.49-54.

² SARTORI, G., *Parties and party systems*, Cambridge, Cambridge University Press, 1976, p.43-44.

³ PENNINGS, P., *a.w.*, p.5.

⁴ PENNINGS, P. *a.w.*, p.5.

pelijke veranderingen, institutionele veranderingen,...) maar hebben vooral een verandering in het aantal en de grootte van de partijen een doorslaggevende rol. Merk dus meteen op dat er wederzijdse relatie is tussen partijen en partijsystemen. Partijsysteemveranderingen kunnen veroorzaakt worden door *party related factors* (aantal partijen, afstand en grootte) of door *system related factors* (institutionele factoren zoals de verandering van kiessysteem). Anderzijds zullen partijsysteemveranderingen ook hun weerslag hebben op de individuele partijen, zoals we verder zullen zien.

Het onderscheid tussen partijen en systemen is van belang voor deze bijdrage. Onze analyse-eenheid is immers niet het partijsysteem maar wel de individuele partijen. We gaan niet op zoek naar redenen waarom partijsystemen veranderen, maar wel waarom individuele partijen veranderen. We beschouwen hierbij de *party-as-a-system*. Sartori maakt immers het onderscheid tussen *party system* en *party-as-a-system*. Iedere partij kan gezien worden als een soort van microkosmos, een miniatuur politiek systeem.⁵

Nu we duidelijk gemaakt hebben wat partijsysteemverandering is, moeten we op zoek naar de kern van deze paper, namelijk veranderingen bij individuele partijen.

B. Partijverandering

Volgens Mair⁶ valt partijverandering moeilijk te definiëren. In tegenstelling tot partijsysteemveranderingen, is het hier veel moeilijker om typologieën of categorieën op te stellen en bijgevolg om te onderzoeken of de individuele partij evolueert van de ene categorie naar de andere.

De moeilijkheid om categorieën op te stellen, hangt samen met het probleem om de kern, de identiteit van politieke partijen te omschrijven. Mochten we die kern kunnen definiëren, dan kunnen we ook makkelijk vaststellen of er iets veranderd is. Jammer genoeg, aldus Mair, worden politieke partijen meestal onderzocht op verschillende kenmerken (ideologie, kiespubliek,...). Bijgevolg is het zeer moeilijk te definiëren wanneer een partij écht veranderd is. De makkelijkste gevallen zijn natuurlijk het ontstaan of verdwijnen van een partij. Maar is een partij veranderd omdat ze haar naam veranderd heeft? Spreken we van party changes als er enkel organisatorische of programmatorische veranderingen zijn, of moeten beide tegelijkertijd gebeuren? Bovendien passen partijen zich constant aan aan hun omgeving. Mair citeert hierbij Carl Friedrich «Party development is more highly dynamic than any other sphere of political life; there is no final rest, no ultimate pattern... Rather, there is constant change in one direction or another, with never a return to the starting point.»⁷

⁵ SARTORI, G., *a.w.*, p.44.

⁶ MAIR, P., *a.w.*, p.49-54.

⁷ MAIR, P. *a.w.*, p.50.

Als partijen constant veranderen, heeft het dan wel zin om partijveranderingen te bestuderen ?

Volgens Mair kunnen we momenteel niet anders dan ons beperken tot de studie van veranderingen in bepaalde aspecten van partijen in plaats van «change in the party *tout court*»⁸

Andere auteurs stellen eveneens dat partijveranderingen een uitgebreid fenomeen zijn waarvan onmogelijk alle aspecten onderzocht kunnen worden.

Harmel en Janda definiëren partijveranderingen als volgt :

«*Party change* (in the broadest sense) is any variation, alternation or modification in how parties are organized, what human and material resources they can draw upon, what they stand for and what they do.»⁹

Ze geven echter zelf toe dat deze definitie veel te ruim is en zo goed als onmogelijk te operationaliseren valt voor wetenschappelijk onderzoek. In hun *Integrated theory of party goals and party changes* beperken ze zich dan ook tot «those aspects of party change that are within a party's direct control – that it decides to change.»¹⁰

Aan de hand van hun theorie onderzoeken ze dus enkel doelbewuste partijveranderingen die het gevolg zijn van beslissingen binnen de partij of van partijleiders. Voorbeelden hiervan zijn veranderingen in de partijstructuur, het programma, de strategie, de statuten,... Gebeurtenissen buiten de controle van de partij (vb : stemmenverlies) worden door Harmel en Janda als onafhankelijke variabelen beschouwd¹¹.

Appleton en Ward¹² proberen het ruime onderzoeksveld van partijveranderingen op een andere manier te beperken. Zij maken een onderscheid tussen verschillende types van partijveranderingen en concentreren zich op innovatie. «Innovations should be understood as a subset of change, which encompasses the notions of variation, modification, or alternation in existing forms... These kinds of change are differentiated from innovation in that they do not replace or supplement past practices with completely new ones. In contrast, organizational innovation may be seen as the attempt to introduce new organizational forms and practices without precedent.»¹³ In de praktijk zijn dergelijke tabula rasa, vooral op programmatorisch vlak, zeer zeldzaam. Geen enkele partij zal haar ideologische waarden en normen zomaar overboord gooien.

⁸ MAIR, P. *a.w.*, p.51.

⁹ HARMEL, R., & JANDA, K., An integrated theory of party goals and party change, *Journal of Theoretical Politics*, vol. 6, nr. 3, 1994, p.275.

¹⁰ HARMEL, R., & JANDA, K., *a.w.* (1994), p.275.

¹¹ HARMEL, R., & JANDA, K., *a.w.* (1994), p.275

¹² APPLETON, M. & WARD, D, p.342.

¹³ APPLETON, M. & WARD, D, Party Response to Environmental Change, *Party Politics*, vol. 3, nr. 3, 1997, p.342.

Andere auteurs maken dan weer het onderscheid tussen continue veranderingen en fundamentele veranderingen.¹⁴ Waar de grens ligt tussen beide is evenwel moeilijk aan te duiden.

We kunnen stellen dat er in de literatuur weinig eensgezindheid is over wat partijveranderingen nu precies inhouden. De meeste onderzoekers bestuderen slechts een aspect van partijveranderingen en beperken zich tot organisatorische veranderingen binnen een partij. Er is dringend nood aan een meer algemene definitie, bijvoorbeeld door net als bij partijsysteemveranderingen een aantal minimumcriteria op te stellen waaraan partijveranderingen moeten voldoen. In deze paper opteren wij ervoor om geen onderscheid te maken tussen organisatorische, programmatorische of strategische veranderingen. Het is hier immers niet onze bedoeling om te onderzoeken wat er precies veranderd is binnen de partijen, maar vooral waarom de verandering tot stand kwam. Meer concreet zullen we op zoek gaan naar de invloed van interne partijfactoren op partijveranderingen. We zijn er ons terdege van bewust dat in het kader van verder onderzoek onze definitie van partijverandering verder moet verfijnd worden en dat ook wij keuzes zullen moeten maken.

We sluiten ons aan bij Harmel en Janda en zullen enkel doelbewuste partijveranderingen onderzoeken. Die beschouwen we als onze afhankelijke variabele. Gebeurtenissen buiten de controle van de partij beschouwen wij als onafhankelijke variabele. Wij gaan dus bijvoorbeeld op zoek naar de invloed van stemmenverlies op de partijverandering en niet naar de invloed van de partijverandering op de verkiezingsuitslag. We zijn er ons van bewust dat dit onderscheid niet altijd waterdicht is en dat er dikwijls een causaal verband bestaat tussen beide variabelen. In het kader van deze bijdrage is het echter onmogelijk om die relatie volledig uit te diepen.

III. Waarom veranderen politieke partijen ?

Hierover is reeds heel wat literatuur verschenen. Algemeen kunnen we stellen dat er niet één bepaalde factor is die de verandering teweeg brengt, maar verschillende factoren die elkaar al dan niet versterken.

In zijn boek *Political Parties : organization & power* uit 1988 schetst Panebianco¹⁵ een aantal verschillende visies. Volgens Panebianco moeten er drie vragen gesteld worden. Zijn de veranderingen het gevolg van bepaalde evoluties of eerder van onvoorziene gebeurtenissen ? Zijn de veranderingen gewild of niet-gewild ? En ten slotte zijn de oorzaken exogeen of endogeen ?

Sommige onderzoekers stellen dat politieke partijen, net als alle organisaties, een bepaalde, vooraf vastgelegde, levenscyclus moeten doorlopen. Volgens hen zullen

---

¹⁴ PANEBIANCO, A., *a.w.*, p.243.

¹⁵ PANEBIANCO, A., *Political Parties : organization & power*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, p.239-247.

de organisaties groeien naarmate ze ouder worden en zullen ze bijgevolg complexer worden. Eén van de grondleggers van deze theorie is Robert Michels. Tegenover de evolutionaire visie staan de 'theories of political development'. Aanhangers van deze theorie stellen dat de levensloop van politieke partijen niet vooraf vastligt maar dat veranderingen vaak het gevolg zijn van beslissingen van de actoren binnen de partijen. Hoewel Panebianco de 'evolutie-theorie' zeker niet waardeloos vindt, acht hij de 'political development theory' meer realistisch. Zoals straks zal blijken uit ons theoretisch kader, sluiten wij ons eerder aan bij de 'development theory'. We zijn ervan overtuigd dat actoren binnen de partij een belangrijke rol kunnen spelen.

De tweede vraag sluit hier bij aan. Zijn de veranderingen intentioneel of niet? «Management theories see the change as the effect of deliberate and conscious choices, while more recent theories maintain that change is the arbitrary result of the organizational dynamic.»¹⁶ Volgens Panebianco ligt de waarheid ergens in het midden. Enerzijds hebben de actoren inderdaad een 'freedom of action' en kunnen ze beslissingen nemen die de organisatie veranderen. Anderzijds kunnen dergelijke beslissingen onverwachte gevolgen met zich meebrengen. Aangezien partijen een samenhangend geheel vormen, bestaat de kans immers dat veranderingen in een bepaald deel van de organisatie repercussies hebben voor de hele partij. «Change is the fruit of both choices and, because of the actor's bounded rationality and the multiplicity of organizational pressures, unforeseeable effects.»¹⁷ Ook hier volgen we Panebianco.

Ten slotte stelt zich de vraag of de oorsprong van de veranderingen exogeen of endogeen is.

Is een partij verplicht om zich aan te passen aan haar omgeving of zijn de veranderingen hoofdzakelijk het gevolg van interne machtsveranderingen?

Volgens Panebianco biedt geen enkele van deze twee visies op zich een afdoende verklaring.

«The most persuasive hypothesis...is that organizational change is, in most cases, the effect of an external stimulus (environmental and/or technological) which joins forces with internal factors which were themselves undermining the power structure...When neither environmental challenges nor internal preconditions are present, organizational change cannot take place.»¹⁸

Katz en Mair sluiten hierbij aan. «The immediate source of changes in these parameters is to be found in the internal politics of the party. Often, however, the ultimate source is in the party's environment...This dynamic aggregates to the observation that parties adapt to changes in their environments.»¹⁹

---

¹⁶ PANEBIANCO, A., *a.w.*, p.240.

¹⁷ PANEBIANCO, A., *a.w.*, p.242.

¹⁸ PANEBIANCO, A., *a.w.*, p.242.

¹⁹ HARMEL, R., *a.w.* (1994), p.261.

In tegenstelling tot Katz en Mair leggen Harmel en Janda de klemtoon op de endogene partijfactoren. Volgens hen gebeuren partijveranderingen niet zomaar. Net als bij andere organisaties stuiten pogingen tot verandering op heel wat verzet, aldus Harmel en Janda.

«Decisions to change a party's organization, issue positions or strategy face a wall of resistance common to large organizations. A successful effort to change the party usually involves both a good reason...and the building of a coalition of support.»²⁰

Exogene factoren spelen dus zeker een rol volgens Harmel en Janda, maar endogene factoren op zich kunnen ook al partijveranderingen met zich meebrengen. De veranderingen zullen evenwel des te groter zijn wanneer ze gepaard gaan met een externe 'shock' (cfr. infra).

«Externally induced 'shocks' to the party's internal system can catalyze a process of change that reaches more broadly and cuts more deeply than can occur as the result of internal changes (such as changes in leadership and/or dominant faction) alone.»²¹

Een theorie die hierbij aanleunt, is 'het model van partijtransformatie' van Wilson.²² Hij stelt dat partijleiders de doorslaggevende rol spelen bij partijveranderingen.

«Successful party transformation requires leaders who perceive the changes in the socioeconomic and political environment, who recognize the potential competitive advantages in adapting to the new environment, and who are capable of overcoming the inertia and other obstacles that block party change.»²³

Volgens ons kunnen zowel exogene als endogene factoren partijveranderingen met zich meebrengen. Het onderscheid tussen beide is bovendien in de praktijk niet altijd even makkelijk waar te nemen, aangezien ze elkaar kunnen beïnvloeden. Aangezien deze bijdrage geschreven is naar aanleiding van een congres over democratie binnen politieke partijen, zullen we ons hier vooral concentreren op de interne factoren en hun invloed op partijverandering.

A. Partijveranderingen

Uit onze literatuurstudie blijkt dat er heel wat redenen zijn die aanleiding kunnen geven tot partijverandering. Die redenen lijken verwickeld in een complex kluwen zodat geen enkele auteur er in slaagt om precies aan te tonen welke factoren de doorslag geven.

²⁰ HARMEL, R. a.w. (1994), p.261-262.

²¹ HARMEL, R., a.w. (1994), p.265.

²² WILSON, F., Sources of Party Transformation : the Case of France, in P. Merkl (ed.), *Western European Party Systems*. New York, Free Press, 1980, 526-551.

²³ WILSON, F., a.w., p.544.

Bovendien zijn de voorgestelde theorieën tot op heden nauwelijks empirisch onderzocht. De meeste auteurs beperken zich tot een theoretisch model dat ze slechts op een klein aantal partijen toepassen. Hieruit is reeds gebleken dat er geen algemene regel is die toepasbaar is op alle partijen. Algemene uitspraken over partijverandering zijn dan ook tot op heden onmogelijk, tenzij men zich beperkt tot een aantal vage vaststellingen.

Op basis van een literatuurstudie, vertrekkend van Panebianco en Harmel en rekening houdend met de definitie van Pennings, zouden wij partijverandering als volgt willen definiëren: Party change may be defined as any enduring change in a political party that both results from and affects external and internal factors. Volgens ons zijn er drie groepen van factoren die een rol spelen, namelijk externe niet-partijgebonden factoren, externe partijgebonden factoren en interne partijfactoren.

1. EXTERNE NIET-PARTIJGEBONDEN FACTOREN

Dit zijn gebeurtenissen die plaats vinden buiten de partij en die voor alle partijen hetzelfde zijn. Voorbeelden hiervan zijn sociaal-economische veranderingen, veranderingen in de politieke cultuur van een land (secularisatie, polarisatie,...), het ontstaan of verdwijnen van partijen,... Enerzijds kunnen dergelijke factoren de individuele partijen rechtstreeks beïnvloeden. Anderzijds veroorzaken ze vaak partijsysteemveranderingen die op hun beurt repercussies hebben op de partijen. Zoals reeds eerder vermeld kunnen die partijsysteemveranderingen ook het gevolg zijn van acties van politieke partijen. Hier beschouwen we ze echter als onafhankelijke variabelen.

Een voorbeeld van de invloed van externe niet-partijgebonden factoren is de onlangs goedgekeurde kieshervorming²⁴. De invoering van een kiesdrempel kan ervoor zorgen dat kleinere partijen verdwijnen. Een ander, minder evident, gevolg van deze institutionele hervorming is de verandering van de machtsverhouding binnen de politieke partijen. De vergroting van de kieskringen versterkt immers nog de evolutie naar een meer en meer persoonsgebonden politiek, en vergroot bijgevolg de machtspositie van de boegbeelden.

Dankzij de provinciale kieskringen moeten politici in een grotere electorale vijver vissen die ze het best kunnen bereiken via de massamedia. Voor de boegbeelden is dit geen probleem, integendeel, zij zijn graag geziene gasten in Tv-programma's. De kieshervorming versterkt dus hun marktwaarde en hun macht binnen de partij. De partijen zullen immers geneigd zijn om de stemmenkanonnen op de best mogelijke plaatsen in te zetten, desnoods op de Kamer- én Senaatslijst. De mindere goden binnen de partij zien deze evolutie met lede ogen aan. Voor hen wordt het drummen om een verkiesbare plaats te krijgen.

²⁴ Zie o.a. DEVOS, C. & VERSTRAETE, T., Valsheid in geschrifte, Over kieshervorming en inspraak. *Samenleving en Politiek*, vol. 9, nr. 10, 2002, p.4-12.

Anderzijds zorgen de grotere kieskringen, de mogelijkheid om zich op meerdere lijsten kandidaat te stellen en de halvering van de lijststem ervoor dat de macht van de partijvoorzitter op de *tweederangspolitici* uitgebreid wordt. Hij blijft immers de sleutelfiguur bij het uitdelen van de plaatsen op de verkiezingslijsten.

2. EXTERNE PARTIJGEBONDEN FACTOREN

Dit zijn opnieuw gebeurtenissen die plaatsvinden buiten de partij maar die wel partijspecifiek zijn. De gebeurtenis, bijvoorbeeld verkiezingsnederlagen, in de oppositie verdwijnen,... heeft dus maar repercussie op een bepaalde partij.

Een voorbeeld van een partijverandering waarbij externe partijgebonden factoren een belangrijke rol gespeeld hebben, is de vernieuwingsoperatie van de Vlaamse liberalen in 1992. Bij de verkiezingen van november 1991 waren de Vlaamse liberalen de enige traditionele partij die niet fors achteruit ging. Toch was men binnen de partij ontgoocheld over de verkiezingsuitslag. Enerzijds omdat de PVV er niet in slaagde om de nederlaag van de christen-democraten en de socialisten te verzilveren, anderzijds omdat de partij, ondanks het goede resultaat, voor de tweede maal op rij naar de oppositiebanken verwezen werd. Het feit dat de liberalen opnieuw in de oppositie terechtkwamen, vormde een belangrijke impuls voor het vernieuwingsproces. Volgens toenmalig partijvoorzitter Guy Verhofstadt was een grondige hervorming van het partijlandschap de enige mogelijkheid voor de Vlaamse liberalen om opnieuw aan de macht te komen. Hij wou een grote centrumpartij stichten zodat een coalitie zonder de liberalen onmogelijk zou worden²⁵.

3. INTERNE PARTIJGEBONDEN FACTOREN

Hiermee bedoelen we hoofdzakelijk veranderingen in de machtsverhoudingen binnen de partij. Dit kan vele vormen aannemen, bijvoorbeeld veranderingen binnen de partijelite, veranderingen in de facties,... Daarnaast zijn er nog een aantal interne factoren die de partijveranderingen in de hand zullen werken of zullen afremmen, bijvoorbeeld de graad van institutionalisatie binnen de partij. In het derde deel zullen we dit uitvoerig bespreken.

Als we even verder gaan op het voorbeeld van de VLD van daarstraks dan zien we dat toenmalig partijvoorzitter Guy Verhofstadt een heel belangrijke rol gespeeld heeft. Zijn persoonlijke frustratie wegens het mislukken van zijn formateuropdracht in 1991 versterkte zijn analyse dat er nood was aan een grondige partijvernieuwing. Verhofstadt werd de drijvende kracht achter de hele operatie. De beginselverklaring van de nieuwe partij was voor een groot stuk gebaseerd op de Burgermanifesten die hij eerder had geschreven.

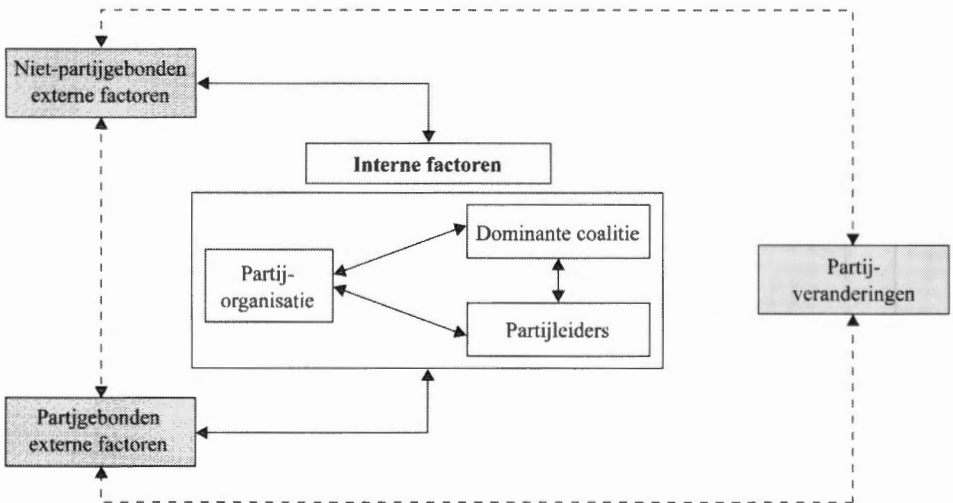
²⁵ Meteen is dit ook een voorbeeld hoe een individuele partij het partijsysteem probeert te veranderen. Verhofstadt wou immers de competitie tussen de partijen veranderen.

Volgens ons spelen interne partijfactoren vaak een interveniërende rol en katalyseren ze de andere factoren. Partijen zullen niet zomaar veranderen, ook al zijn er een aantal externe gebeurtenissen. Er is iemand nodig binnen de partij die de gebeurtenissen interpreteert en er een antwoord op formuleert. Zonder Guy Verhofstadt zou de VLD er misschien wel gekomen zijn, maar ze zou er helemaal anders uitgezien hebben. Anderzijds slaagde Verhofstadt in zijn opzet dankzij de gunstige externe factoren.

Op die manier komen we tot een theoretisch kader (figuur 1) waarbinnen partijveranderingen kunnen bestudeerd worden. Uit het schema blijkt dat alle factoren elkaar wederzijds beïnvloeden. Volgens ons is het moeilijk om aan te tonen welke van de drie groepen factoren het meest aanleiding geeft tot partijverandering. Vaak komen ze immers samen voor en versterken ze elkaar of remmen ze elkaar af. Harde uitspraken over dé factor die de verandering veroorzaakt heeft, zijn tot op heden onmogelijk.

Was bijvoorbeeld het feit dat de PVV voor de tweede maal op rij in de oppositie belandde de doorslaggevende factor om het over een andere boeg te gooien? Of speelde het algemene politieke klimaat en het nazinderen van de eerste Zwarte Zondag²⁶ een belangrijkere rol? Ten slotte kunnen we ons de vraag stellen of de hele operatie er wel zou gekomen zijn en zeker of ze wel dezelfde zou geweest zijn zonder Verhofstadt? Kortom, het is een mix van alle drie de groepen factoren die de uiteindelijke partijvernieuwing beïnvloed heeft.

Figuur 1 : onderzoekskader voor partijveranderingen

²⁶ De verkiezingen van 24 november 1991 werden algemeen beschouwd als een 'Zwarte Zondag' omdat het extreem-rechtse Vlaams Blok een spectaculaire vooruitgang boekte. Samen met het succes van Rossem werd dit geïnterpreteerd als een afkeer van de kiezer voor de traditionele partijen.

IV. De rol van interne partijfactoren

Sartori maakt een onderscheid tussen *party systems* en *party-as-system*. Volgens hem kan iedere partij gezien worden als een *systeem*. Iedere partij is dan een microkosmos op zich of anders gezegd een miniatuur politiek systeem, aldus Sartori.²⁷

Die visie sluit aan bij eerder werk van onder andere Michels en Duverger die partijen allemaal als organisaties beschouwen.²⁸ Sartori meent dat we politieke partijen nauwelijks kunnen onderzoeken als we er van uitgaan dat ze monolieten zijn waar de interne partijkeuken één ondeelbaar geheel vormt.²⁹ We kunnen de partij als geheel pas begrijpen, als we de verschillende deeltjes onderzocht hebben. Het feit dat politieke partijen miniatuur politieke systemen zijn, heeft een belangrijke invloed op de partijwerking. Elke beslissing is immers het resultaat van onderhandelingen tussen de verschillende groepen binnen de partijen en weerspiegelt de machtsverhoudingen binnen de partij. Rosa Mulé formuleert het als volgt : «Parties are miniature political systems, where the making and breaking of coalitions between contending leaders is the driving force of party life.»³⁰

Het lijkt dan ook evident dat interne partijfactoren hun weerslag zullen hebben op partijvernieuwingen. We zullen hier een drietal factoren onderzoeken : de partijorganisatie, de veranderingen in dominante facties of dominante coalities en de rol van de partijvoorzitter.

Rihoux bestudeert ook nog een aantal andere interne factoren (veranderingen in het ledenaantal, verandering in de financiële middelen en veranderingen in het aantal professionals) maar die laten we hier buiten beschouwen, wat niet wil zeggen dat we van oordeel zijn dat ze geen invloed hebben.

A. Facties

Wanneer we partijen als organisaties beschouwen, gaan we er dus van uit dat er binnen de partijen concurrerende groepen bestaan. Over de precieze definitie van die groepen bestaat geen consensus. Ten eerste is er reeds discussie over de naam van de subgroepen. Over het algemeen spreekt men van *facties*. Sommigen, onder andere Sartori, vinden dat deze term een te negatieve bijklank heeft. Facties worden immers dikwijls gezien als de oorzaak van interne twisten, corruptie en andere zwakheden van politieke partijen, aldus Beller en Belloni.³¹ Precies om die negatieve connotatie weg te werken, opteert Sartori voor een meer neutrale term : *fracties*³². Aangezien Sartori zelf niet helemaal overtuigd is van zijn keuze, zullen we hier niet ingaan op deze semantische discussie en spreken van facties.

²⁷ SARTORI, G., *a.w.*, p.44.

²⁸ RIHOUX, B., *Les partis politiques : organisations en changement*. Paris, L'Harmattan, 2001, p.17.

²⁹ SARTORI, G., *a.w.*, p.106.

³⁰ MULÉ, R., Explaining the party-policy link, *Party Politics*, vol. 3, nr. 4, 1997, p.501.

³¹ BELLER, D., BELLONI, F., The Study of Factions, in Belloni, F., Beller, D. (eds.), *Faction Politics*. California, Clio-Press, 1978, p.6.

³² SARTORI, G., *a.w.*, p.74.

Door de negatieve visie op facties en omdat men facties niet belangrijk achtte, is het onderzoek naar facties lange tijd achterop gebleven in vergelijking met het onderzoek naar politieke partijen. We zullen evenwel zien dat facties ook een aantal positieve eigenschappen hebben en dat ze een rol spelen bij partijvernieuwingen. Onderzoek naar facties is dus wel degelijk nodig.

Naast de discussie welke term we moeten gebruiken, is er evenmin eensgezindheid over wat facties nu precies zijn en wat ze doen. Binnen de verschillende landen en binnen de verschillende partijen merken we immers andere soorten facties op. De vraag stelt zich dan ook of we al die verschillende vormen onder de term facties mogen catalogeren. We kunnen er ook voor kiezen om slechts één vorm facties te noemen en voor de andere nieuwe namen te zoeken. Beller en Belloni kiezen voor een flexibele, meer algemene definitie van een factie : «any relatively organized group that exists within the context of some other group and which (as a *political* faction) competes with rivals for power advantage within the larger group of which it is a part.»³³

Facties kunnen op verschillende manier onderzocht worden. Sartori onderscheidt vier dimensies : de organisatorische dimensie, de motivatie, de ideologische dimensie en de links-rechts-schaal. Organisatorisch stelt Sartori dat fracties³⁴ kunnen variëren van minimale tot maximale subgroep autonomie ten opzichte van de partij. Dat kan nagegaan worden door bijvoorbeeld te kijken of de subgroepen aparte congressen organiseren, eigen financiële middelen hebben, een persdienst hebben, etc. In navolging van Rose, meent Sartori dat we een onderscheid moeten maken tussen *tendencies* en *factions*. Een *tendens* is dan eerder een diffuse groep van personen met dezelfde opvattingen, terwijl een factie een duidelijker afgeijnde subgroep vormt

Een tweede dimensie waarmee we facties van elkaar kunnen onderscheiden is de motivatie van de facties. Sartori spreekt van *factions of interest* en *factions of principle*. De eerste zijn meer geïnteresseerd in het verwerven van macht terwijl bij de tweede groep het gedachtegoed primeert. Op die manier komen we bij de derde dimensie, namelijk het ideologische. Volgens Sartori kunnen facties variëren van fanatiek ideologisch tot eerder pragmatisch. Het is duidelijk dat beide dimensies overlappen. Bovendien zullen machtsgeile facties quasi nooit hun ware aard laten zien. Ze gebruiken de ideologie om hun ambities te verdoezelen. Ten slotte maakt Sartori ook nog een onderscheid tussen eerder links en eerder rechts georiënteerde facties.³⁵

Sartori stelt zelf dat zijn classificatieschema allesbehalve volledig is. Bovendien overlappen de dimensies elkaar. Ten slotte komt deze theoretische classificatie in

---

³³ BELLER, D. BELLONI, F., Party and Faction : Modes of Political Competition, in Belloni, F., Beller, D. (eds.), *Faction Politics*. California, Clio-Press, 1978, p.419.

³⁴ Zoals reeds eerder vermeld, gebruikt Sartori de term *fracties* als algemene benaming voor de subpartijgroepen.

³⁵ SARTORI, G., *a.w.*, p.75-82.

de praktijk nauwelijks voor. De meeste facties situeren zich ergens in het midden van een dimensie.

Volgens Beller en Belloni³⁶ moeten er drie vragen gesteld worden bij het onderzoek naar facties : hoe zijn de facties gestructureerd, wat zijn de functies van facties en wat zijn de oorzaken van facties.

De meeste onderzoekers hebben zich geconcentreerd op de structuur van de facties. Hierbij kunnen er verschillende facetten onderzocht worden. Wat is de levensduur van de facties ? Hoe zijn ze georganiseerd ? Is er sprake van een formele structuur, met symbolen, regels etc. of eerder een losse verzameling van personen ? Zijn de leden er zich van bewust dat ze een factie vormen ?³⁷ Aan de hand van die vragen onderscheiden Beller en Belloni drie types van facties : factional cliques of tendencies; personal/client-group factions en institutionalized of organisatorische facties.

Factiegroepen sluiten aan bij de tendensen van Sartori en Rose. Het gaat om individuen die samenklitten rond gemeenschappelijke belangen, variërend van ideologische belangen tot persoonlijke of materiële voordelen. Vaak zijn het groepjes die opgericht worden naar aanleiding van een bepaald thema of gebeurtenis. Ze zijn dan ook geen lang leven beschoren. De organisatie is ad hoc. Er is geen sprake van een formele structuur of formeel lidmaatschap. De tweespalt binnen de VLD tussen de Vlaamsgezinden en de meer Belgicisten kan als een tendens beschouwd worden. Ze verenigen zich immers rond een bepaald thema, moet Vlaanderen meer of minder bevoegdheden krijgen, zonder dat er sprake is van een formele organisatie of een uitgesproken leider.

Het tweede type facties zijn groepen gevormd rond een leider waarbij er een sterke band bestaat tussen de leider en zijn aanhangers. De organisatie is vooral gebaseerd op die band. Ze hebben een iets langere levensduur dan het eerste type, maar wanneer hun leider wegvalt, verdwijnen deze facties normaal gezien ook.

Ten slotte spreken Beller en Belloni ook van georganiseerde of geïnstitutionaliseerde facties. Hier is er sprake van formele regels, officiële vertegenwoordigers, lidmaatschap, symbolen,... die de persoonlijke band overstijgen. Dergelijke facties bezitten vaak hun eigen persdienst en eigen financiële middelen. Net als bij de tendensen is de factie gebaseerd op een bepaald gemeenschappelijk belang van de leden. Normaal gezien hebben geïnstitutionaliseerde facties een lange levensduur³⁸. Duidelijkste voorbeeld hiervan zijn de standen binnen de Vlaamse christendemocraten.

De tweede onderzoeksvraag die Beller en Belloni stellen is waarom facties ontstaan binnen politieke partijen en waarom ze zo verschillend zijn. De redenen hiervoor zijn heel divers. Ze onderscheiden opnieuw drie oorzaken, namelijk maatschappe-

³⁶ BELLER, D., BELLONI, F., Party and Faction : Modes of Political Competition, in Belloni, F., Beller, D. (eds.), *Faction Politics*. California, Clio-Press, 1978, p.419-420.

³⁷ BELLER, D., BELLONI, F., The Study of Factions, in Belloni, F., Beller, D. (eds.), *Faction Politics*. California, Clio-Press, 1978, p.10.

³⁸ BELLER, D., BELLONI, F., Party and Faction : Modes of Political Competition, in Belloni, F., Beller, D. (eds.), *Faction Politics*. California, Clio-Press, 1978, p.420.

lijke factoren, kenmerken van het politieke systeem en kenmerken van de moederpartij. Aangezien wij hier op zoek zijn naar oorzaken van partijvernieuwingen, en niet naar het ontstaan van facties, zullen we hier enkel kort stilstaan bij de kenmerken van de moederpartij.

Een eerste interne reden voor het bestaan van facties is de vaagheid van het partijprogramma. Hoe vager de standpunten, hoe groter de kans op verschillende facties.³⁹ Een voorbeeld hiervan is de CD&V die door haar centrumpositie moeilijk duidelijke standpunten kan innemen en uit verschillende facties (standen) bestaat. Dit sluit natuurlijk niet uit dat er ook facties kunnen bestaan in partijen met een scherper partijprogramma. De kans dat een factie zich afscheidt van de partij is hier evenwel groter.

Facties zullen ook vaker voorkomen in partijen die een samensmelting zijn van andere partijen. Het is bijvoorbeeld waarschijnlijk dat, binnen de VLD, de nieuwkomers van Spirit of de NCD zich nog op een of andere manier zullen blijven organiseren binnen de partij.

Ten derde speelt ook de partijorganisatie een rol. Facties zullen eerder ontstaan in los georganiseerde partijen dan in strak formeel georganiseerde partijen. Ten slotte verhoogt het gebruik van evenredige vertegenwoordiging bij de interne partijverkiezingen de kans op facties, aldus Beller en Belloni.⁴⁰

Ons inziens is het evenwel moeilijk om precies uit te maken wie wat bepaalt. Zijn er facties binnen de CD&V vanwege het vage partijprogramma of is het partijprogramma precies vaag omdat er facties zijn? Net als in ons model voor partijverandering zitten we hier dus met een wisselwerking tussen verschillende factoren, zonder dat het mogelijk is om precies te bepalen wat oorzaak en gevolg is. De organisatie van de moederpartij (en ook tal van externe al dan niet-partijgebonden factoren) bepaalt de vorm van de facties die op hun beurt opnieuw de partij beïnvloeden.

Ten slotte moeten we ook aandacht hebben voor de functies van facties. De disfuncties van facties zijn genoegzaam bekend. Volgens verschillende auteurs zorgen facties voor verdeeldheid binnen de partij. Bovendien verhinderen ze open en rationele discussies binnen de partij. Bepaalde dossiers kunnen immers een zodanige symboolwaarde hebben, dat de facties kost wat kost hun gram willen halen. Rationele argumenten worden dan vervangen door holle retoriek.⁴¹ De discussie binnen de VLD over federalisme of confederalisme bijvoorbeeld, is uitgegroeid tot een symbolenstrijd tussen de twee tendensen waarbij de inhoudelijke discussie nauwelijks gevoerd wordt. Blijkbaar besefte ook partijvoorzitter Karel De Gucht dat dit een negatieve impact zou hebben op de partij want, in het licht van de verkiezingen, riep hij de partijleden op om elkaar niet meer aan te vallen op de publieke scène.⁴²

³⁹ BELLER, D., BELLONI, F., Party and Faction: Modes of Political Competition, in Belloni, F., Beller, D. (eds.), *Faction Politics*. California, Clio-Press, 1978, p.437.

⁴⁰ *Ibidem*, p.435-437.

⁴¹ *Ibidem*, p.440.

⁴² ALBERS, I., Premier maant VLD aan ruzie te stoppen. In: *De Standaard*, 17 december 2002.

Andere auteurs dichtten facties meer positieve eigenschappen toe. Volgens hen zorgen facties ervoor dat de verschillende visies binnen de partij vertegenwoordigd worden. Dit is vooral belangrijk binnen grote, dominante partijen of binnen partijsystemen waar er een gebrek aan competitie is, bijvoorbeeld éénpartijsystemen. De onderlinge strijd tussen de facties brengt bovendien met zich mee dat er effectief kan gekozen worden tussen verschillende alternatieven, bijvoorbeeld inzake strategie of leiders, zelfs in éénpartijstaten.

Ten slotte kunnen facties er ook voor zorgen dat een partij blijft bestaan, ondanks de verschillende strekkingen. Immers, wanneer iedereen het gevoel heeft dat hij zijn ding kan doen binnen de moederpartij en dat er naar hem geluisterd wordt, dan zijn er geen redenen om zich van die partij af te scheuren.⁴³

Concluderend kunnen we stellen dat facties allerlei vormen kunnen aannemen. Hun bestaansredenen en hun functies zijn eveneens heel divers. Wat vast staat, is dat facties een invloed hebben op partijen. Ze bepalen in zekere mate de besluitvorming binnen de partij. Belloni en Beller formuleren het als volgt : «factions define the struggle for control of the party, its policies, its leadership and offices, its doctrines, its treasury, etc.»⁴⁴ «Different kinds of fractions impinge on (i) the degree of cohesiveness and conversely, of fragmentation of a party and (ii) the ways and means of intra-party interactions and dynamics...Parties that are similar in ideology and organizational structure...can each be very different across the world in that their fractions are different.», aldus Sartori.⁴⁵

Facties bepalen dus in zekere mate de partijstrategie, ideologie, etc. Hieruit volgt dat veranderingen in facties en vooral in de machtsverhoudingen tussen de verschillende facties andere strategieën, ideologieën of anders gezegd partijveranderingen met zich kunnen meebrengen. Hoe en in welke mate de facties dat doen, hangt af van hun kenmerken. Puur ideologische facties zullen bijvoorbeeld veel aandacht besteden aan het partijprogramma en goed georganiseerde facties zullen beter hun stempel op de partij kunnen drukken dan losse allianties. Straks gaan we hier dieper op in wanneer we spreken over dominante facties of dominante coalities. Eerst willen we nog aantonen dat de loutere aan- of afwezigheid van facties de partijveranderingen kan katalyseren.

Uit ons theoretisch kader volgt dat partijveranderingen vaak onrechtstreeks het gevolg zijn van externe stimuli, bijvoorbeeld verkiezingsnederlagen of maatschappelijke veranderingen. De mate waarin partijen op die stimuli gaan reageren, hangt samen met het feit of de partij al dan niet onderverdeeld is in facties.

Uit een studie van Appleton en Ward over Amerikaanse politieke partijen blijkt dat partijen met een groot aantal facties minder vlug op externe stimuli zullen reageren dan partijen zonder facties. «Divided leadership tended to inhibit change while cohesive leadership had the opposite effect. Thus we conceive of the degree of factionalism as being a variable that inevitably intervenes between the stimuli for

⁴³ BELLONI, D., BELLER, F., Party and Faction : Modes of Political Competition, in Belloni, F., Beller, D. (eds.), *Faction Politics*. California, Clio-Press, 1978, p.437-442.

⁴⁴ *Ibidem*, p.437.

⁴⁵ SARTORI, G., *a.w.*, p.75.

innovation and the outcome as measured by the rate of innovations adopted.»⁴⁶ Over de rol die de partijleiders hierin spelen zullen we het straks hebben.

B. Partijorganisatie

Een factor die hierbij aansluit is de mate waarin een partij geïnstitutionaliseerd is. Panebianco stelt dat externe gebeurtenissen een groter effect zullen hebben op partijen als de partij minder geïnstitutionaliseerd is.⁴⁷

Appleton en Ward hebben hier een verklaring voor. Volgens hen zijn partijveranderingen des te waarschijnlijker als partijen geconfronteerd worden met onvoorziene gebeurtenissen. Die gebeurtenissen kunnen divers zijn, bijvoorbeeld maatschappelijke veranderingen, een onverwachte verkiezingsnederlaag, de plotse dood van een partijleider, etc. Ze benadrukken wel dat de gebeurtenis onverwacht moet zijn. «Variations in the environment that have been anticipated by an organization will lead to changes within the organization, but of a *programmed* variety. Only if programmed response fails to produce a performance outcome that answers the environmental imperative will an organization turn to consider new alternatives (innovations)».⁴⁸ Sterk geïnstitutionaliseerde organisaties zullen minder geconfronteerd worden met dergelijke onverwachte gebeurtenissen omdat zij een uitgebreid systeem hebben om de omgeving te analyseren, aldus Appleton en Ward. Bovendien zal er in een sterk geïnstitutionaliseerde partij meer aversie bestaan tegenover veranderingen aangezien decentralisatie en taakverdeling ervoor zorgen dat beslissingsmacht minder duidelijk wordt.

Kortom, partij-institutionalisatie heeft een invloed op partijveranderingen : hoe groter de graad van institutionalisatie binnen een partij, hoe kleiner het effect van externe stimuli.

Zopas hebben we aangetoond dat de aanwezigheid van facties het veranderingsproces binnen een politieke partij kan beïnvloeden. In het tweede deel van onze bijdrage hebben we gezegd dat partijveranderingen niet zomaar gebeuren. Meestal zijn de veranderingen het gevolg van bewuste keuzes, al dan niet als reactie op externe gebeurtenissen. De vraag die we nu zullen proberen beantwoorden is : wie maakt die keuzes, met andere woorden wie heeft de macht binnen de politieke partijen ? In wat volgt zullen we aandacht hebben voor de dominante coalities en de partijleiders.

C. Dominante coalities

In zijn onderzoek naar partijorganisaties gaat Panebianco op zoek naar wie de macht in handen heeft binnen de organisaties. Volgens Panebianco zijn er een zestal factoren die dit bepalen. Wie deze factoren, Panebianco noemt ze zones of uncertainty, kan controleren, heeft de macht in handen. Hij onderscheidt zes

⁴⁶ APPLETON, A., WARD, D., Party response to environmental change. In : *Party Politics*, vol. 3, nr. 3, p.348.

⁴⁷ PANEBIANCO, A., *a.w.*, p.261.

⁴⁸ APPELTON, A., WARD, D., *a.w.*, p.344.

bronnen van macht : competentie/ervaring, externe relaties, communicatie, formele regels, financiën en rekrutering. Wie bijvoorbeeld kan aantonen dat hij een bepaalde bekwaamheid bezit die nodig is voor het voortbestaan van de partij en die anderen niet bezitten, controleert een belangrijke zone van onzekerheid en heeft bijgevolg macht. Het gevaar dreigt immers dat de partij in moeilijkheden zal raken indien de bekwaamheid van de leider wegvalt⁴⁹.

Volgens Panebianco is het meestal een klein groepje, de partijelite, die de zones van onzekerheid controleert en bijgevolg de macht in handen heeft. Hij duidt ze aan met de term *dominante coalitie* en definieert ze als volgt : «a party's dominant coalition is composed of those...organizational actors who control the most vital zones of uncertainty. The control over these resources, in its turn, makes the dominant coalition the principal distribution center of organizational incentives within the party.»⁵⁰ Meteen wordt duidelijk dat dominante coalities een rol zullen spelen bij partijveranderingen.

Met de term *dominante coalitie* wil Panebianco aangeven dat de macht binnen een partij niet noodzakelijk in handen is van een monolithische groep. In partijen met facties, zal de dominante coalities vaak een alliantie zijn tussen verschillende facties uit de partij die een bepaalde machtszone controleren. Afhankelijk van verschillende factoren, onder andere de organisatie van de facties, zal de fysionomie van de dominante coalitie verschillen van partij tot partij. Panebianco stelt de dominante coalities van elkaar kunnen onderscheiden worden aan de hand van de interne cohesie, de stabiliteit en de machtspositie van de dominante coalitie. Al deze kenmerken samen vormen de structuur (conformation) van de dominante coalitie⁵¹.

Wanneer er een factie is die alle machtszones in handen heeft, dan spreken we van een coherente/samenhangende dominante coalitie. Als de controle van de machtszones verspreid is over verschillende facties dan spreken we van een verdeelde dominante coalitie. De interne cohesie van de dominante coalitie wordt dus bepaald door het feit of de controle over de verschillende machtszones al dan niet geconcentreerd is binnen een beperkt aantal facties. Hoe groter de verspreiding, hoe zwakker de dominante coalitie zal zijn.

De verspreiding van de macht hangt op zijn beurt af van de aanwezigheid en de vorm van de facties. Panebianco stelt dat de controle bij partijen met goed georganiseerde facties verspreid zal zijn en dat de cohesie binnen de dominante coalitie bijgevolg eerder laag zal zijn. Er moet immers telkens een compromis gevonden worden tussen de verschillende facties. Partijveranderingen zullen hier moeilijker zijn aangezien elke verandering het broze evenwicht tussen de facties in gevaar dreigt te brengen. Bij partijen die bestaan uit minder georganiseerde facties (tendensen) zal het net omgekeerd zijn en zullen we een coherente dominante coalitie hebben.

⁴⁹ PANEBIANCO, A., *a.w.*, p.33-36.

⁵⁰ *Ibidem*, p.38.

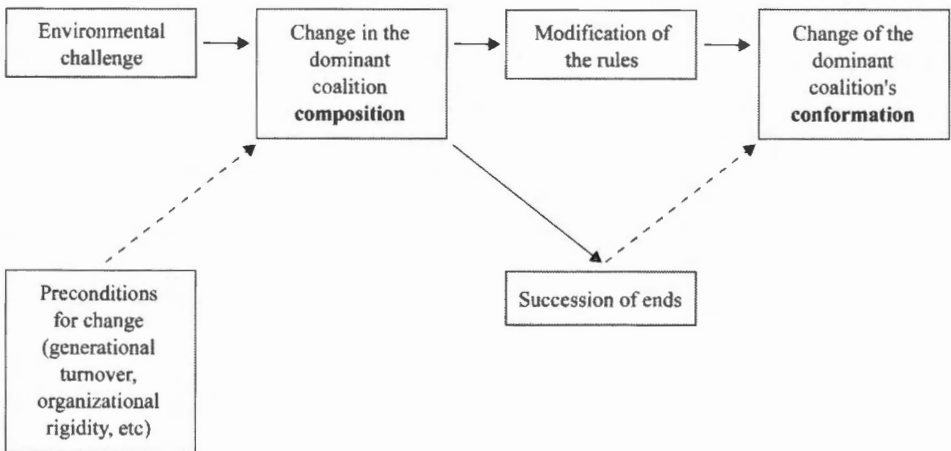
⁵¹ *Ibidem*, p.38-39.

Naast de structuur van de dominante coalitie, spreekt Panebianco ook nog van de samenstelling (composition) van de dominante coalitie. Met de samenstelling bedoelt hij de personen die concreet deel uitmaken van de dominante coalitie. Straks zullen we zien dat veranderingen in een van beide elk een andere invloed kunnen hebben op de partij.

Nu we gezien hebben wat dominante coalities zijn, kunnen we op zoek gaan naar hun rol in het veranderingsproces bij politieke partijen. Volgens Panebianco verlopen organisatorische veranderingen in drie fases. Ten eerste is er sprake van sterke externe druk. «Electoral defeat and deterioration in terms of exchange in the electoral arena are classic types of external challenges which exert very strong pressure on the party.»⁵² De organisatorische crisis zal des te sterker zijn als er reeds een aantal interne problemen zijn, bijvoorbeeld een generatiewissel van het politieke personeel.

In een tweede fase wordt de oude coalitie in vraag gesteld omdat ze niet in staat lijkt het hoofd te bieden aan de crisis. Er worden nieuwe allianties gevormd en nieuwe leiders aangesteld. In de derde fase ten slotte vinden de effectieve organisatorische veranderingen plaats. Dit kan op twee vlakken. Enerzijds zullen de nieuwe leiders bepaalde interne regels wijzigen om hun macht veilig te stellen. Ze willen immers kost wat kost vermijden dat de oude coalitie opnieuw aan de macht zal komen. Anderzijds zullen ze de doelstellingen van de partij herformuleren, wat Panebianco 'the succession of ends' noemt. Op die manier willen ze hun leiderschap legitimeren en aantonen dat de vervanging van de leiders niet louter uit eigenbelang was, maar noodzakelijk was voor de partij.⁵³

Figuur 2 : Panebianco : Model voor organisatorische veranderingen.⁵⁴

⁵² *Ibidem*, p.243

⁵³ *Ibidem*, p.243-245.

⁵⁴ Bron : PANEBIANCO, A., *a.w.*, p.244.

De theorie van Panebianco toont aan wat wij in ons model ook stelden, namelijk dat het samen voorkomen van externe en interne uitdagingen partijveranderingen des te waarschijnlijker maken. Een externe gebeurtenis kan de dominante coalitie in diskrediet brengen als die er geen afdoende antwoord weet op te formuleren. Dit bewijst immers dat de dominante coalitie de situatie niet langer meester is. Wanneer die dominante coalitie dan ook nog eens geconfronteerd wordt met interne problemen, is de kans op verandering groot. De crisis in de partij wordt dan opgelost door enkele organisatorische veranderingen. Die beginnen met een verandering van het personeel van de dominante coalitie (composition). Zij willen hun nieuwe positie legitimeren en veranderen de regels binnen de partij. Dit heeft op zijn beurt een weerslag op de kenmerken van de dominante coalitie (conformation). Dit alles, samen met de herformulering van de doelstelling zal zijn stempel drukken op de partijstrategie en het partijgedrag en dus verschillende aspecten van de partij veranderen.

De kans bestaat dat dergelijke partijveranderingen onverwachte effecten met zich meebrengen waardoor het intern of extern evenwicht verstoord wordt. Die kunnen dan de voedingsbodem vormen voor een nieuwe partijverandering, aldus Panebianco.⁵⁵

Panebianco stipt zelf een aantal problemen aan bij zijn model. Ten eerste is het onderscheid tussen veranderingen in de dominante coalitie en de daaropvolgende organisatorische veranderingen binnen de partij niet zo makkelijk te maken. Vaak lopen ze door elkaar. Bovendien verloopt het proces niet altijd zo mechanisch als het hier voorgesteld wordt. Een plotse, volledige verandering van de dominante coalitie komt zelden voor. Dikwijls gaat het slechts om graduele vernieuwingen in de dominante coalitie en bijgevolg slechts om een beperkte partijverandering. Ten slotte kunnen er ook partijveranderingen zijn zonder dat er op het eerste gezicht veranderingen zijn in de dominante coalitie.

Het grootste gemis van de theorie van Panebianco is volgens ons de moeilijke operationaliseerbaarheid. Het blijft een theoretisch model dat door Panebianco slechts op een beperkt aantal partijen is toegepast. Ondanks deze beperkingen blijft deze theorie een van de belangrijkste bijdragen inzake partijveranderingen.

In hun *Integrated theory of party goals and party change* onderzoeken Harmel en Janda⁵⁶ ook de invloed van veranderingen in de dominante coalities op partijveranderingen. Vooraleer we hier op ingaan, moeten we misschien eerst nog even kort het model van Harmel en Janda schetsen. De geïntegreerde theorie vertrekt van drie premissen. Ten eerste stellen Harmel en Janda dat elke partij een primary goal (hoofddoel) heeft dat verschilt van partij tot partij, bijvoorbeeld zoveel mogelijk stemmen halen of kost wat kost aan de macht komen.

Op het idee dat politieke partijen een primary goal zouden hebben, is reeds heel wat kritiek gekomen. Sommigen verwerpen resoluut dit idee. Anderen vragen zich af hoe men de primary goal van een partij kan vaststellen en wie die primary goal

⁵⁵ *Ibidem*, p.245.

⁵⁶ HARMEL, R., JANDA, K., *a.w.*, p.264-271.

bepaalt, de leden, de partijtop,... Aangezien het opzet van deze bijdrage niet is om de geïntegreerde theorie te onderzoeken, gaan we hier niet verder in op deze discussie.

Het tweede uitgangspunt van Harmel en Janda stelt dat zowel interne als externe factoren partijveranderingen kunnen veroorzaken. Hierbij moet er volgens hen een onderscheid gemaakt worden tussen events (gebeurtenissen), bijvoorbeeld parlementsverkiezingen en shocks (schokken), bijvoorbeeld een partijschandaal. Volgens Harmel en Janda kan de invloed van een externe en/of een interne gebeurtenis al voldoende zijn om de partij aan te zetten tot verandering. De verandering zal echter des te groter zijn als de partij een externe schok gekregen heeft. «The most dramatic and broadest changes will occur only when a party has experienced an external shock.»⁵⁷

Een externe schok is een externe stimulus die een impact heeft op de primary goal van de partij. Laten we dit even duidelijk maken aan de hand van een voorbeeld. Stel dat een partij (A) een zware verkiezingsnederlaag lijdt (externe stimulus) en stel dat de primary goal van deze partij was om zoveel mogelijk stemmen te halen, dan zal ze die verkiezingsnederlaag aanvoelen als een echte schok want door die verkiezingsnederlaag kan de partij haar doelstelling niet bereiken. Volgens de geïntegreerde theorie is het dan zeer waarschijnlijk dat die partij veranderingen zal ondergaan.

Stel nu echter dat een andere partij (B) eveneens fors stemmen verliest, maar dat haar primaire doelstelling niet was om de verkiezingen te winnen, maar om aan de macht te komen/te blijven (office maximisation). Stel dat ze daar ondanks het stemmenverlies toch in slaagt. Dan krijgt partij B geen externe schok omdat ze haar primary goal wél heeft kunnen bereiken. Bij deze partij zijn veranderingen dan ook veel minder waarschijnlijk dan bij partij A. Type voorbeeld van een dergelijke partij zijn de christen-democraten in Vlaanderen. Reeds geruime tijd ging de CVP electoraal achteruit. Ondanks dit constante stemmenverlies, slaagde de partij er telkens in om aan de macht te blijven. Binnen de partij stuitte vernieuwing of verandering dan ook op veel verzet. In 1999 verloor de CVP opnieuw fors, maar daarenboven verzeilde de partij in de oppositie. Haar primaire doelstelling, machtsdeelname, werd niet meer bereikt. Plots was iedereen ervan overtuigd dat er nood was aan vernieuwing binnen de Vlaamse christen-democraten.

Als belangrijke interne factoren vermelden Harmel en Janda verandering van leiders en veranderingen in de dominante coalitie. We zullen hier eventjes verder op ingaan.

Harmel en Janda vertrekken van een aantal assumpties⁵⁸. Zo stellen ze dat als er een partijverandering is, ze zal ingevoerd worden door de dominante coalitie van het ogenblik. Dit volgt volgens hen uit de definitie van een dominante factie die stelt dat zij de touwtjes in handen heeft binnen de partij.

⁵⁷ HARMEL, R., JANDA, K., *a.w.* (1994), p.265.

⁵⁸ HARMEL, R., JANDA, K., *a.w.*, p.277-279.

Ten tweede menen Harmel en Janda dat dominante coalities de partij alleen zullen veranderen wanneer ze de baten van die verandering hoger achten dan de kosten die ermee gepaard gaan.

Er zijn twee elementen die een belangrijke rol spelen in deze afweging. Enerzijds kan interne druk op de dominante coalitie er voor zorgen dat haar machtspositie in gevaar komt. Aan de hand van de veranderingen zal de dominante coalitie haar macht proberen te consolideren (power-motivated change). Anderzijds kunnen veranderingen ook gebeuren onder externe druk. Harmel en Janda stellen dat de dominante coalitie ook veranderingen kan doorvoeren om haar doelstellingen te bereiken (goal-motivated change).

Wij zullen ons hier concentreren op de power-motivated change. In het licht hiervan formuleren Harmel en Janda een aantal stellingen⁵⁹.

Hoe stabielere de structuur van de dominante coalitie, hoe minder kans op veranderingen. Partijen zijn conservatieve organisaties die zich zo weinig mogelijk willen veranderen. Enkel wanneer het echt nodig is, bijvoorbeeld onder zware externe of interne druk, zullen ze veranderingen doorvoeren. Hoe stabielere de coalitie, hoe lager de interne druk zal zijn. Net als Panebianco stellen Harmel en Janda dat de stabiliteit afhangt van de graad van factionalisatie en de mate waarin de facties coherent zijn.

Harmel en Janda menen dat een verandering in de samenstelling en/of in de structuur van de dominante coalitie waarschijnlijk partijveranderingen met zich mee zal brengen. Veranderingen in de structuur zullen volgens Harmel en Janda meer effect hebben dan veranderingen in de samenstelling. Immers wanneer de structuur verandert, zullen zowel de machtsrelaties als de personen wijzigen. Net als Panebianco stellen ze dat hoe groter de veranderingen in de structuur van de dominante coalitie, hoe groter de kans op veranderingen.

Concluderend kunnen we zeggen dat zowel Panebianco als Harmel en Janda interne factoren en meer bepaald de dominante coalitie van belang achten bij partijveranderingen. Een andere interne factor die zij bespreken is de rol van de partijleider. In het volgende deel gaan we hier uitgebreid op in.

D. Leiderschap

In wat vooraf ging, hebben we constant gesproken over facties en de verhoudingen tussen facties. Nu gaan we onderzoeken wie de dominante factie leidt en wat de invloed is van de partijleider⁶⁰ op partijvernieuwingen.

⁵⁹ HARMEL, R., JANDA, K., *a.w.*, p.279-283.

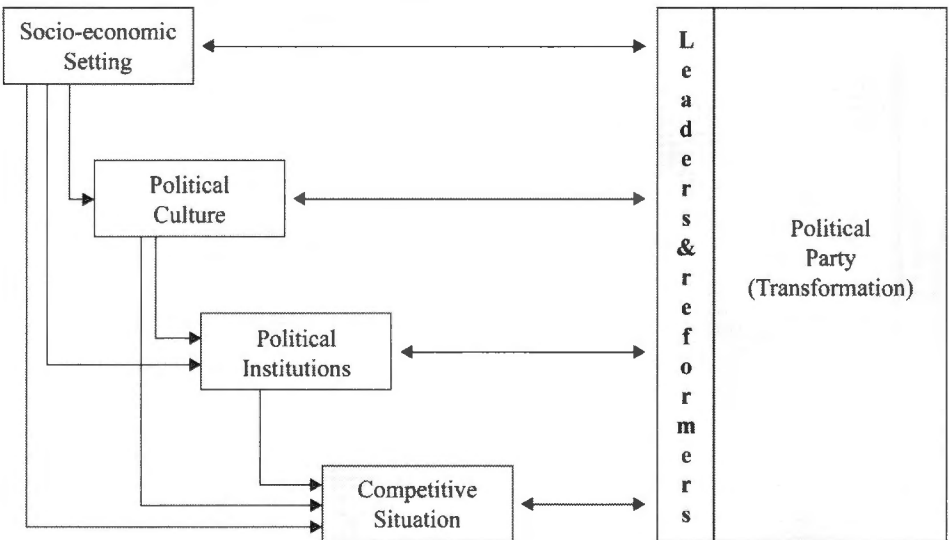
⁶⁰ In theorie is het partijvoorzitterschap niet altijd synoniem voor partijleiderschap en omgekeerd. Onderzoek heeft evenwel uitgewezen dat de formele partijvoorzitter een machtig persoon is in België en dus vaak ook de partijleider zal zijn. In het model van Wilson en Harmel spreken we over de (formele of informele) partijleider, bij het model van Fiers beperken we ons evenwel tot de formele partijvoorzitter.

Een van de belangrijkste bijdragen over de rol van de partijleider bij partijvernieuwingen is het model van partijtransformatie van Wilson⁶¹. Net als de andere, reeds besproken, onderzoekers, meent Wilson dat er heel wat factoren (socio-economische, maatschappelijke, institutionele factoren, etc) zijn die partijveranderingen beïnvloeden. De motor van de veranderingen is echter de partijleider. Enkel als de partijleider het noodzakelijk acht om zijn partij aan te passen aan de externe veranderingen, dan zal de partij veranderen, aldus Wilson.

«The party leaders must perceive the socioeconomic or political change and realize that the party will be better able to achieve its goals and improve its voting strength by adapting to the change. If the leaders do not perceive these changes, if they perceive them incorrectly, or if they decide that the changes are temporary, party transformation is not likely to occur, however much it is needed.»⁶²

De perceptie van de partijleider is dus heel belangrijk. Daarnaast speelt ook zijn persoonlijkheid en charisma een belangrijke rol. Hij moet er immers in slagen om de interne tegenstand tegen veranderingen te overwinnen. Kortom, de partijleider speelt een heel belangrijke rol. De aan- of afwezigheid van een geschikte leider zorgt er dan ook voor dat partijveranderingen in ene partij vlugger gebeuren dan in de andere, aldus Wilson.

Figuur 3 : A Model of Party Transformation (F. Wilson)⁶³

In het model van Harmel en Janda spelen de partijleiders ook een rol. Zij stellen dat een verandering van partijleider waarschijnlijk een partijverandering zal

⁶¹ WILSON, F., *a.w.*, p.526-551.

⁶² *Ibidem*, p.542.

⁶³ Bron : WILSON, F., *a.w.*, p.528.

meebrengen. Ze hebben hiervoor verschillende verklaringen. Een eerste verklaring is dezelfde als bij de dominante facties. Nieuwe leiders zullen hun positie proberen veilig te stellen en hiervoor de partijorganisatie wijzigen. Bovendien wil iedere leider zijn stempel drukken op de partij, bijvoorbeeld via een reorganisatie. Een andere verklaring sluit aan bij Wilson. Binnen de partij is er iemand nodig die de externe gebeurtenissen analyseert en interpreteert, meestal zal dit de partijleider zijn. Verschillende leiders zullen dus verschillende interpretaties geven en andere antwoorden formuleren. De kans is dan ook groot dat wanneer er een nieuwe leider aan de macht komt, hij een andere visie zal hebben en die visie zal proberen doorvoeren.⁶⁴

De macht van de partijleider mag natuurlijk ook niet overschat worden. Zoals reeds aangehaald, stuiten veranderingen binnen partijen vaak op heel wat verzet. Een belangrijke externe gebeurtenis kan ervoor zorgen dat dit verzet wegvalt. De mate waarin de leider zijn wil kan doordrukken hangt ook sterk af van de macht die hij heeft binnen de partij, dus van de partijorganisatie. Een partijleider die een soort van presidentiële macht bezit, zal veel makkelijker zijn partij kunnen veranderen dan iemand waarvan de macht aan banden gelegd is.

Leiders met een beperkte macht moeten rekenen op steun vanuit de partij. Hierbij is het van belang of de partijleider deel uitmaakt van de dominante coalitie of niet. In de praktijk zal dit meestal zo zijn. De strijd om het leiderschap mondt immers dikwijls uit in een strijd tussen de verschillende strekkingen binnen de partij. Wie het pleit wint, zal meteen ook de dominante coalitie vormen. Toch zijn er gevallen mogelijk, bijvoorbeeld wanneer de voorzitter rechtstreeks verkozen wordt door de leden, waar dit niet zo is. Als de macht van die voorzitter beperkt is, dan zal ook zijn invloed op de partij dat zijn.

In theorie is het dus mogelijk dat er een voorzitterswissel is zonder dat er een verandering is van dominante coalitie of vice versa. Volgens Harmel en Janda kunnen beide veranderingen op zich partijveranderingen met zich mee brengen, maar wanneer de nieuwe voorzitter deel uitmaakt van de nieuwe dominante coalitie zal het effect des te groter zijn.⁶⁵

We moeten nog vermelden dat het ook hier niet altijd duidelijk is wie wat beïnvloedt. Volgens het model zal een nieuwe partijvoorzitter een nieuwe wind laten waaien over zijn partij. Anderzijds kan die partijvoorzitter net aan de macht gekomen zijn door een eerder doorgevoerde partijverandering of omdat hij de aangewezen persoon lijkt om de reeds geplande wijzingen door te voeren. De rol van de partijleider is hier dan eerder beperkt.

Ten slotte zouden we nog even willen ingaan op het rolgedrag van partijvoorzitters.

---

⁶⁴ HARMEL, R., HEO, U., (e.a.), *Performance, Leadership, Factions and Party Change : An Empirical Analysis*, in : *West European Politics*, 18, 1, 1995, p.4-5.

⁶⁵ HARMEL, R., HEO, U., *a.w.* (1995), p.17.

Uit het rollenmodel van partijvoorzitters dat Stefaan Fiers ontwikkeld heeft, blijkt nog maar eens dat partijvoorzitters een belangrijke functie uitoefenen binnen de partij. Fiers gaat uit van een 3x3 matrix. De voorzitters vervullen rollen op drie vlakken (intrapartijvlak, beleidsvlak en electoraal vlak). Binnen elk van die vlakken zijn er drie partijfuncties : de positionele functie, de programmatorische functie en de functies naar de burgers toe. Volgens Fiers oefenen de voorzitters verschillende rollen uit op de verschillende vlakken.

Uit zijn model blijkt dat de voorzitter een belangrijke taak heeft in het vernieuwingsproces.

Zo zien we onder andere dat de voorzitter een rol heeft als animator en als regisseur. De rol van regisseur houdt in dat de voorzitters «verregaande beslissingsbevoegdheid hebben over de ideologische lijn waarop de partij haar actie zal uittekenen.»⁶⁶ De animator moet volgens Fiers «nieuwe targets zetten en de programmatische prioriteiten uitzetten.»⁶⁷ Bovendien moet hij de achterban overtuigen van de nieuwe voorstellen.

Andere rollen die aantonen dat de voorzitter het vernieuwingsproces leidt, zijn de rol als organisator, uitzetter en strateeg. «Als strateeg zal de voorzitter prospectief denkwerk moeten verrichten, en aldus met voorstellen op lange termijn anticiperen en inspelen op de constant wijzigende samenleving.»⁶⁸

Figuur 4 : Het rollenmodel van partijvoorzitters (Fiers)⁶⁹

Intrapartijvlak	Beleidsvlak	Electoraal vak
Positionele link		
Informatiecentrum Organisator Integrator	Onderhandelaar Contactpersoon Coördinator Kingmaker	Uitzetter Instigator
Programmatorische link		
Animator Regisseur	Supervisor Besliser	Strateeg Campagneleider
Link naar burgers		
Boegbeeld	Respresentatie Woordvoerder Tacticus	Personificator Communicator

⁶⁶ FIERS, S., *a.w.*, p.105.

⁶⁷ *Ibidem*, p.104.

⁶⁸ *Ibidem*, p.107.

⁶⁹ Bron : FIERS, S., *a.w.*, p.103.

Alle voorzitters oefenen alle rollen uit, aldus Fiers. De ene zal bepaalde rollen evenwel nadrukkelijker uitoefenen dan de andere. De oorzaken hiervan kunnen divers zijn. Onder externe druk zal een voorzitter bepaalde rollen moeten uitvoeren. Een voorzitter van een regeringspartij vervult bijvoorbeeld een andere rol dan een voorzitter van een oppositiepartij.

Ten tweede hangt de klemtoon ook af van de rolperceptie en de rolverwachtingen. De partijvoorzitters worden meestal voorgedragen (en vroeger zelfs verkozen) door een beperkte partijelite, de zogenaamde kingmakers. Ze zullen de voorzitter kiezen omdat ze denken dat hij bepaalde capaciteiten bezit die zij noodzakelijk achten om de partij te leiden. Bovendien zullen zij van de nieuwe voorzitter verwachten dat hij kan inspelen op de problemen waar de partij op dat moment mee worstelt. Dus wanneer de kingmakers denken dat er nood is aan een partijvernieuwing, zullen ze een voorzitter aanduiden waarvan ze denken dat hij hervormingsgezind is en vice-versa.

We moeten hier nog enkele bedenkingen bij formuleren. De rol van de kingmakers bevestigt de relativiteit van de invloed van de partijvoorzitters. Soms zijn het immers de kingmakers die de hervorming in gang zetten en voert de partijvoorzitter die enkel uit. Ten tweede zou het kunnen dat er bijvoorbeeld door de rechtstreekse verkiezing van de partijleider, een voorzitter aan de macht komt waarvan het rolgedrag niet aansluit bij de verwachtingen. Of hij zijn wil zal kunnen doordrukken hangt, zoals we reeds gezegd hebben, af van zijn positie binnen de partij.

De rolperceptie van de voorzitter zelf speelt ook een rol. Met rolperceptie bedoelt Fiers «de rolverwachting van de betrokken partijvoorzitter over de eigen rol.»⁷⁰ Logischerwijze zal een partijvoorzitter die denkt dat men verwacht dat hij een vernieuwing doorvoert eerder geneigd zijn om dit te doen. Hierbij aansluitend zal natuurlijk ook de persoonlijkheid van de voorzitter een rol spelen. De ene zal meer geneigd zijn om zich te profileren als coördinator of organisator terwijl anderen meer aandacht zullen hebben voor de ideologische lijn van de partij.

Laten we dit even illustreren aan de hand van een voorbeeld. Toen Johan Van Hecke in 1993 voorzitter werd van de CVP, werd van hem verwacht dat hij de partij zou vernieuwen als antwoord op de vernieuwingsoperatie van de Vlaamse liberalen. Van Hecke moest de animator en strateeg van de partijvernieuwing worden.⁷¹ Van Hecke was zich bewust van deze opdracht en spitste zich toe op de partijvernieuwing. Uit het onderzoek van Fiers blijkt onder andere dat hij optrad als strateeg, animator en regisseur.⁷²

Van Hecke's poging om de partij te vernieuwen werd mogelijk gemaakt door een aantal externe factoren. Enerzijds was er het ontstaan van de VLD en anderzijds de negatieve electorale spiraal waarin de CVP verkeerde. Toen de VLD bij de

⁷⁰ FIERS, S., *a.w.*, p.95.

⁷¹ *Ibidem*, p.219-220.

⁷² *Ibidem*, p.316-318.

gemeenteraadsverkiezingen van 1994 niet doorbrak en de CVP de grootste partij bleef, verdween de voedingsbodemp voor Van Hecke. Hij slaagde er dan ook niet in om zijn partij grondig te vernieuwen.

In het rollenmodel van Fiers vinden we dus de elementen terug die we ook bij de andere onderzoekers gezien hebben. De partijvoorzitters hebben een invloed op het vernieuwingsproces. Of zij hun wil zullen kunnen opleggen, hangt af van de steun die ze krijgen binnen de partij en van hun (formele) machtspositie. Externe factoren kunnen het proces versnellen.

V. Slotbeschouwingen

In het verleden is er reeds heel wat onderzoek verricht naar partijveranderingen. In deze bijdrage hebben wij geprobeerd om wat klaarheid te scheppen in de verschillende begrippen en definities die hierbij gehanteerd worden. Uit onze literatuurstudie kunnen we besluiten dat het begrip partijverandering door verschillende auteurs anders ingevuld wordt. Over de verklaring waarom politieke partijen veranderen, is er evenmin eensgezindheid.

Op basis van de bestaande theorieën is het onmogelijk om harde uitspraken te doen over partijveranderingen. Bijkomend probleem is dat vele modellen en theorieën tot op heden nauwelijks empirisch onderzocht zijn omdat ze moeilijk te operationaliseren vallen. Vaak beperkt men zich tot een eerder beschrijvende analyse van een klein aantal partijen.

Een andere opmerkelijke vaststelling is dat de belangrijkste bijdragen dateren van eind de jaren tachtig of van veel vroeger. De meeste hedendaagse onderzoekers grijpen terug naar die *oude* theorieën om de recente partijveranderingen te verklaren. Op zich is dat geen probleem, maar ook zij slagen er niet in om dit empirisch te staven.

Ons inziens moet er dringend werk gemaakt worden van een algemeen aanvaarde definitie van partijverandering. Pas dan kan men systematisch op zoek gaan naar de oorzaken van die veranderingen en kan men controleren of de theorieën die gebaseerd zijn op de studie van een beperkt aantal partijen ook een meer algemeen verklarend karakter hebben.

Toch kunnen er nu al een aantal, zij het weinig opzienbarende, conclusies getrokken worden. Partijen veranderen niet zomaar. Het zijn conservatieve organisaties die een zetje nodig hebben. De aanzet voor de veranderingen kunnen volgens ons zowel externe als interne factoren zijn.

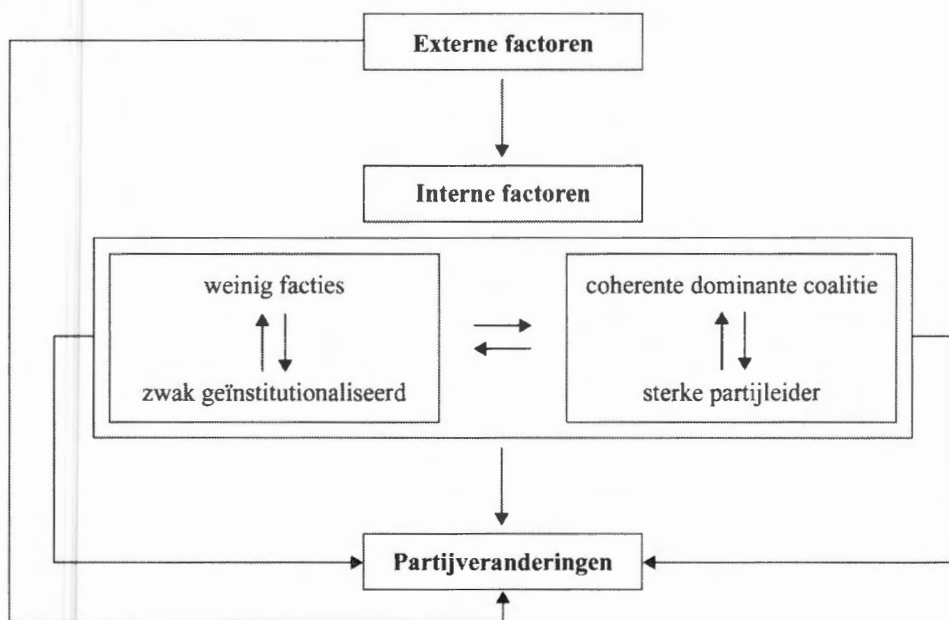
In deze bijdrage hebben wij ons geconcentreerd op de interne factoren. Vaak zullen zij de impact van de externe factoren versterken of afremmen. Verschillende interne factoren spelen hierbij een rol. Wij hebben ons vooral gefocust op de aanwezigheid van facties en hun onderlinge verhouding. Uit ons literatuuronderzoek blijkt dat partijen met losse, niet formele georganiseerde facties makkelijker zullen reageren op externe stimuli dan partijen met goed georganiseerde facties. Bovendien worden partijveranderingen zo goed als altijd geleid door de dominan-

te coalitie. Veranderingen in dominante coalitie zullen dan ook vaak partijveranderingen met zich meebrengen.

Tijdens het hele veranderingsproces is de partijleider de sleutelfiguur. Hij analyseert en interpreteert de externe gebeurtenissen en beslist hoe zijn partij hierop zal reageren. De persoonlijkheid van de leider is hierbij van belang alsook zijn machtspositie binnen de partij. Logischerwijze zal een partijleider met presidentiële macht veel makkelijker veranderingen kunnen doorvoeren dan iemand die zich voortdurend moet verantwoorden tegenover allerlei partijorganen. De interne partijorganisatie speelt dus ook een belangrijke rol.

Kortom, partijverandering is een dynamisch proces waarin verschillende externe, maar ook interne factoren elkaar versterken of afremmen. Ondanks alle retoriek over ledeninspraak, worden partijvernieuwingen nog altijd gemonopoliseerd door een beperkte partijelite. Hun doelstellingen zijn hierbij niet altijd zo nobel als ze worden voorgesteld. Vaak probeert de partijelite aan de hand van veranderingen haar macht te legitimeren of te consolideren.

Figuur 5 : De rol van interne partijfactoren bij partijveranderingen.

Summary : The Role of Internal Party Factors in Party Changes. An Exploratory Study

A comparative study of the literature on party changes shows that there are many different views on why and how parties change. The existing literature is rather theoretical. Most authors have based their model on a survey of a limited number of parties. The only general conclusion one can draw is that both external and internal factors can provoke party changes. In this contribution, we concentrate on the role of the internal factors. We find that change is less likely to happen when the party is divided in several factions. Furthermore the party organisation influences the changes. In highly institutionalised parties changes will be more difficult than in less organised parties. Finally the role of the party president cannot be neglected. He has to analyse and interpret the external challenges. Only if he thinks that a change is necessary, the party is likely to change. In brief, party change is a dynamic process that is led by the party elite.